

Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2015. – С.314 – 318.

Т.А. Павленко, к.ю.н., доцент,
старший науковий співробітник
сектора дослідження кримінально-правових
проблем боротьби зі злочинністю
НДІВПЗ імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

В тезах розглянуто проблему визначення початкового моменту життя людини як об'єкта кримінально-правової охорони. На основі вивчення положень вітчизняного законодавства та доктрини кримінального права зроблено висновок про визначення меж охорони життя людини у кримінальному праві.

В тезисах рассмотрена проблема определения начального момента жизни человека как объекта уголовно-правовой охраны. На основе изучения положений отечественного законодательства и доктрины уголовного права сделан вывод об определении границ охраны жизни человека в уголовном праве.

The theses consider the problem of determining the initial moment of human life as an object of criminal law protection. On the basis of the provisions of domestic law and criminal law doctrine conclusion on the definition of the boundaries of protection of human life in the criminal law.

Визначення початкового та кінцевого моменту життя людини має вагоме практичне значення. Адже з розвитком та прогресом медичної науки перед юридичною наукою постають все нові й нові проблеми: кількісні характеристики життєздатності змінюються, і законодавство повинно своєчасно реагувати на ці зміни і відображати їх. Слід зазначити, що нашою головною метою є не саме визначення початку та кінця життя людини, а саме їх юридичне визначення і закріплення на законодавчому рівні, що дозволить більш чітко окреслити межі життя людини у кримінальному праві.

В теорії кримінального права склалися досить різні підходи до вирішення питання початкового моменту життя людини: початок дихання (що одночасно приймається і як доказ того, що дитина народилася живою) або момент

відділення пуповини¹; момент, коли констатується повне вигнання або вилучення продукту зачаття з організму вагітної²; початок фізіологічних пологів³; самий процес народження, тобто процес поступової появи дитини⁴; не просто початок пологів, а той їх момент, коли плід став видимим з утроби матері (і став таким чином сам по собі доступним для посягання)⁵; момент зачаття⁶. І це далеко не всі позиції з цього питання.

Згідно чинного законодавства України, зокрема положень ст. 117 КК України, початком життя вважається момент початку фізіологічних пологів. І цей факт, на думку деяких вчених⁷, призводить до того, що, по-перше, в нашій державі не заборонені аборти (згідно ч. 2 ст. 50 Основ законодавства України про охорону здоров'я) і, по-друге, визнання початком життя людини момент початку фізіологічних пологів призводить до того, що нанесення матері ушкоджень, які викликали смерть плоду, навіть за кілька хвилин до початку пологів, буде кваліфікуватися залежно від ступеня тяжкості тілесних ушкоджень за відповідними статтями КК України, що передбачають відповідальність за нанесення тілесних ушкоджень, а вбивство дитини після виходу її з тіла матері чи навіть тільки в процесі пологів буде кваліфікуватися, залежно від обставин, як вбивство. В такій ситуації слід погодитися з тими науковцями, які говорять про те, що між дитиною, що знаходиться в тілі матері, і тією дитиною, що через декілька хвилин починає покидати материнську утробу внаслідок початку пологів, немає ніякої біологічної різниці, а

¹ Шаргородский М.Д. Ответственность за преступления против личности. – Л.: Издательство Ленинградского ун-та, 1953. – С.15; Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. – М.: Издательство министерства юстиции СССР, 1948. – С.59.

² Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России. – Саратов: ОАО “Полиграфист”, 1996. – С.9,10.

³ Сташис В.В., Бажанов М.І. Злочини проти життя, здоров'я, волі та гідності особи: Конспект лекцій. – Харків: Юридична академія, 1992. – С.4.

⁴ Цит. за: Сарыев Б. Ответственность за преступления против жизни и здоровья / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Б.А. Куринова. – Ашхабад, “Ылым”, 1973. – С.17.

⁵ Сарыев Б. Ответственность за преступления против жизни и здоровья / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Б.А. Куринова. – Ашхабад, “Ылым”, 1973. – С.17-18.

⁶ Порошук С.Д., Онуфрієнко О.В. Право людини на життя як об'єкт нормативно-правового регулювання: сучасний стан, проблеми в Україні // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України: Наук.-теор. журнал. – Луганськ: Ін-т внутрішніх справ МВС України, 1998. – Вип. 2. – С.11-12.

⁷ Порошук С.Д., Онуфрієнко О.В. Право людини на життя як об'єкт нормативно-правового регулювання: сучасний стан, проблеми в Україні // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України: Наук.-теор. журнал. – Луганськ: Ін-т внутрішніх справ МВС України, 1998. – Вип. 2. – С.11-12.

кримінальна відповідальність, що виникає при нищенні плоду залежно від вище означеної ситуації, варіюється доволі помітно. Що по своїй суті є невірним.

З біологічної точки зору життєвий цикл людського існування містить два періоди її життя – утробний та позаутробний¹. У медицині виникненням життя нового людського організму вважається момент зачаття (запліднення), який дає початок внутрішньоутробному розвитку людини. Науковці різних країн дійшли висновку, що ембріон є людиною вже на 14 день після зачаття (зокрема, ст. 4 Американської конвенції з прав людини закріплює положення, що право на життя захищається законом, як правило, з моменту зачаття²). Початком позаутробного життя є момент повного вигнання або вилучення немовляти з організму породіллі, коли дитина починає проявляти життєво важливі обмінні функції, що притаманні самостійному людському організму (легеневе дихання, що супроводжується першим подихом та криком).

Офіційний момент, з якого починається життя людини не закріплений в українському законодавстві. Але кінцевий його момент отримав законодавче закріплення. Кінцевою межею людського життя є її біологічна смерть (смерть головного мозку); ст. 15 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 року (в редакції від 14.10.2014) встановлює, що людина вважається померлою з моменту, коли встановлена смерть її мозку.

Виходячи з цього, як зазначає Р. Шарапов, юридично життям людини є життя її мозку, і початок життя мозку означає початок життя людини. Відповідно, з правових позицій початкова межа життя людини повинна пов'язуватися з появою сформованої маси мозкових клітин (народженням головного мозку), що робить плід життєздатним. Як зазначає А.М. Попов, кримінально-правова охорона життя повинна здійснюватися з того моменту, коли дитина готова до продовження життя поза утробою матері³. А це

¹ Шарапов Р. Начало уголовно-правовой охраны жизни человека: опыт юридического анализа // Уголовное право. – 2005. – № 1. – С.75.

² Цит. за: Романовский Г.Б. Гносеология права на жизнь. – СПб.: “Юридический центр Пресс”, 2003. – С.45.

³ Попов А.Н. О начале уголовно-правовой охраны жизни в новом тысячелетии // Уголовное право в XXI веке: Междунар. науч. конф. Москва, 31 мая – 1 июня 2001 г. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 2002. – С.201; Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. – СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2001. – С.27.

відбувається ще в утробі матері до п'ятого місяця вагітності, тобто задовго до народження самої дитини¹. Слід підкреслити, що поведінка плоду після 22-го тижня вагітності дає підстави вважати його людиною: функціонують всі органи та системи організму, у нього є відбитки пальців. Вже до початку сьомого місяця розвитку плід набуває здатності до виживання у повітряному середовищі².

Згідно з Інструкцією з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженою наказом МОЗ України від 29 березня 2006 р. № 179, пологи, що відбулися у період з 22-го повного тижня вагітності, називаються непердчасними пологами (п. 2.2). Крім того, відповідно до «Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності», затвердженого наказом МОЗ України від 24 травня 2013 р. № 423, можливість штучного переривання вагітності, починаючи з 22-го тижня вагітності, не передбачено. Іншими словами переривання вагітності після 22 тижнів вагітності заборонено за будь-яких умов та обставин.

Отже, з огляду на медичні та юридичні аспекти щодо питання виникнення життя нової людини, можна констатувати, що з юридичної точки зору початком життя людини є народження (формування) головного мозку, а саме: досягнення плодом повних 22 тижнів внутрішньоутробного розвитку³. Відповідно саме з цього моменту повинна йти мова про кримінально-правову охорону життя людини. Така точка зору щодо визначення початкового моменту життя людини підтримується й іншими науковцями⁴.

Виходячи з уяви про дійсний початок життя людини, необхідно забезпечити повноправну кримінально-правову охорону життя людського

¹ Малая медицинская энциклопедия: В 6-ти т. / Гл. ред. В.И. Покровский; Российская Академия медицинских наук. – М.: “Медицина”, 1996. – Т. 4. – С.419.

² Годфруа Ж. Что такое психология: В 2 т. / Пер. с фр. / Под ред. Г.Г. Аракелова. – 2-е изд. стер. – М.: Мир, 1996. – Т.2. – С.8.

³ Павленко Т.А. Визначення початкового моменту кримінально-правової охорони життя людини (права людини на життя) / Т.А. Павленко // Зб. наук. пр. Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Право. – Харків, 2004. – Вип. 8. – С. 129-134.

⁴ Шарапов Р. Начало уголовно-правовой охраны жизни человека: опыт юридического анализа / Р. Шарапов // Уголовное право. – 2005. – № 1. – С.77; Легка І.В. Щодо визначення початкового моменту життя людини як об'єкта кримінально-правової охорони / І.В. Легка // Четверті харківські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідомл. учасників між нар. наук. конф. студентів та аспірантів (м. Харків, 16 – 17 трав. 2014 р.) / ред. кол. : В.Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого : Право, 2014. – С. 249.

плоду на пізніх місяцях внутрішньоутробного розвитку, криміналізувавши як злочини проти життя незаконні пізні аборти та інше умертвіння плоду із сформованим головним мозком. Таким чином, умисне умертвіння плоду у віці понад 22 тижні, незалежно в утробі матері або поза нею, повинно вважатися вбивством. Таку позицію висловлює і Н.М. Ярмиш, хоча і зазначає, що на сьогоднішній день законодавчі передумови для вирішення питання саме таким чином відсутні¹.

¹ Ярмиш Н.Н. Вопросы толкования статьи 117 УК Украины / Н.Н. Ярмиш // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11 – 12 жовт. 2012 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право. 2012. – С. 285.